

# **РОЗРИВ РЕАЛЬНИХ ВІДСОТКОВИХ СТАВОК ЗА КРЕДИТАМИ ТА ДЕПОЗИТАМИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ В ПАРІ ВАЛЮТ ГРИВНЯ-ДОЛАР США У 2001-2002 РР.**

*М. Рябокiнь, Національний банк України*

Посилення кредитування суб'єктів вітчизняної економіки у фазі підйому після тривалого багаторічного спаду є першочерговим завданням банківської системи України. Ситуація, що склалася за останній період на фінансовому ринку країни, є по-своєму унікальною. Необхідність більш глибокого та детального аналізу причин розриву, що утворився між реальними відсотковими ставками за кредитами, наданими в реальну економіку в гривні та валюті, та відповідними ставками на депозитному ринку, не викликає сумніву. Однак простих і однозначних відповідей про причини нерівноваги, що склалася у 2001-2002 рр. на ринку, а головне, про період часу, протягом якого вона ще буде зберігатись у подальшому, немає.

М'яка стимулююча грошово-кредитна політика, що проводилась Національним банком України у 2001-2002 рр., в цілому була успішною і сприяла забезпеченню економічного росту. Однак нецілковита адекватність роботи трансмісійного механізму в умовах перехідної економіки з низьким рівнем монетизації, нерозвинутості фондового і затисненого валютного ринку призвела до дещо неочікуваної реакції банківської системи країни на багаторазові зниження облікової ставки Національного банку. Так, протягом 2001 – липня 2002 р. облікову ставку було знижено на 19 %, при цьому ставки за кредитами знизились на 12,4 %, а за депозитами – на 1 %. Отже, якщо номінальні ставки за кредитами мають тенденцію до зниження, то стосовно депозитів, навіть за всієї умовності показника їх загальної середньозваженої вартості, такий тренд практично відсутній.

Аналізуючи більш глибоко структуру кредитного портфеля банківської системи в розрізі валют, можна зробити висновок про зниження за 1,5 роки частки короткострокових кредитів у іноземній валюті (з 38,2 до 30,7 %), частка кредитів на термін до 1 року в гривні при цьому росла з 45,3 до 47,4 %. Довгострокові кредити, однак, демонструють іншу структурну динаміку – частка гривневих вкладень росте меншими темпами (з 6,5 до 8,4 %), ніж іноземних, частка яких у загальному обсязі виросла з 10,0 до 13,5 %.

Проведемо аналіз динаміки різниці відсоткових ставок (відсоткової маржі) за кредитами, наданими системою комерційних банків України в 2001 – червні 2002 р. клієнтам-юридичним особам і залученими депозитами від фізичних осіб у гривні та іноземній валюті. При цьому розглянемо наступні терміни залучення та розміщення – від 1 до 3 місяців; від 3 до 6 місяців; понад 1 рік.

Орієнтиром у цьому аналізі служитиме середньозважена за всіма термінами номінальна ставка розміщення в кредити юридичним особам. Як у гривні, так і у валюті ці ставки досить плавно знижувались протягом минулого року. У національній валюті – з 37,5 % у грудні 2000 р. до 29,8 % річних у грудні 2001 р., в іноземній відповідно – з 16,0 до 11,6 %. У січні-червні 2002 р. ставки в гривні

продовжували знижуватись – до 25,0 %, ставки в інвалюті за цей період дещо зросли – до 12,8 %.

У I півріччі 2002 р. картина дещо змінилася: маржа за довгостроковими інструментами практично стабілізувалася на рівні 4,1-4,5 %. Маржа за короткостроковими інструментами виявила інші тенденції: маржа за терміном 3-6 місяців знизилася до рівня довгострокової маржі – 4,5 %, маржа за терміном 1-3 місяці зросла до 8 %. Це пояснюється тим, що при загальній стабільності депозитних ставок, ставки за більш короткими кредитами в інвалюті за останні півроку зросли (ставки за довгими кредитами також були стабільними).

Отже, тенденція до зближення в цілому у банківській системі України рівня дохідності короткострокових та довгострокових операцій кредитування в іноземній валюті, яка мала місце протягом 2001 р., змінилася зростанням дохідності короткострокових операцій порівняно з довгостроковими при практично стабільних депозитних ставках за всіма термінами. Це можна пояснити деяким зростанням попиту на короткі ресурси з боку реального сектора.

Результати аналізу маржі між гривневими кредитами юридичним особам і депозитами фізичних осіб у 2001 р. дозволяли зробити висновок, що залучені комерційними банками довгострокові гривневі кошти від населення не можуть слугувати в даних умовах джерелом для надання кредитів суб'єктам господарювання на строк більше 1 року. Банкам доводиться їх використовувати для надання серії більш короткострокових позик терміном до 1 року з метою забезпечення банком позитивної процентної маржі. Подальший аналіз маржі між гривневими кредитами юридичним особам і депозитами фізичних осіб у січні-червні 2002 р. дозволяє зробити висновок, що ситуація не зазнала практично ніяких змін. За вражаючого зростання обсягів залучених від населення депозитів у національній валюті (92,1 % протягом 2001 р., 32,9 % протягом січня-червня 2002 р.) маржа від операцій за короткостроковими інструментами в I півріччі 2002 р. стабілізувалася на рівні 9-11 % з деякими сезонними коливаннями (зокрема, це характерно для 1-3-місячних кредитів). За довгостроковими інструментами картина зовсім інша – протягом січня-червня 2002 р. вона так і не вийшла в область прибуткових значень, а стабілізувалася на рівні від -4 до -3 % у квітні-червні 2002 р., попередньо знизившись до мінімуму -9 % у січні-лютому 2002 р.

Як і в попередній період довгострокові депозити, залучені від населення, використовувалися банками переважно для надання більш короткострокових кредитів. Але деякі зміни є: раніше мінімальну прибутковість активних операцій забезпечували тільки кредити, надані на термін 3-6 місяців, а протягом I півріччя 2002 р. до них приєдналися і кредити на 6-12 місяців. Однак це не знімає проблеми процентних ризиків при наданні “довгих” кредитів (понад 1 рік) з причини наявності розривів за строками при використанні дуже волатильних залишків до запитання на рахунках клієнтів або більш коротких строкових депозитів.

Дохідність і вартість інструментів, що розглядаються, більш коректно було б зменшити на знецінення долара протягом 2001 – червня 2002 р. Для цього

можна було б скористатись індексом споживчих цін в США (за 2001 р. він, наприклад, склав 1,6 %). Однак, на нашу думку, рівень інфляції в США відображає динаміку внутрішніх цін в США і не може характеризувати реальну вартість долара в Україні. Тому при розрахунках не було проведено дефляцію на рівень інфляції в США, і доларові інструменти розглядаються як реальна стабільна база для аналізу (хоча оцінка знецінення/укріплення долара в Україні є досить цікавим питанням і заслуговує на окреме дослідження).

Аналіз спреду реальної вартості депозитів та дохідності кредитів в I півріччі 2002 р. показує, що короткі гривневі ресурси стали ще більш дорогими, ніж валютні: спред вартості за короткостроковими депозитами, незважаючи на зниження номінальних ставок, досяг рівня довгострокових депозитів – 15 %. Таке відносне подорожчання гривневих депозитів супроводжувалося і відносним подорожчанням гривневих кредитів (причому дещо вищими темпами): спред дохідності кредитів за короткостроковими інструментами зріс на 1-6 % і досяг 13-17 %, за довгостроковими – на 5,6 % і досяг 9 %.

Таким чином, за останні півроку суттєвих змін на кредитному ринку не відбулося: і далі надлишково високий рівень відсоткових ставок за гривневими вкладками населення в банківських установах, і особливо довгостроковими вкладками, є одним із основних факторів, що стримує темпи зниження ставок кредитування реальної економіки, а також кардинальні зміни у структурі кредитування економіки, де довгострокові кредити (понад 1 рік) продовжують складати всього чверть від загального обсягу наданих кредитів.

При коригуванні показників на прогнозні індекси (тестування очікувань) був використаний той же принцип, що при розрахунку фактичних реальних відсоткових ставок:

$$R_{n(y)}^{r(ex)} = \frac{R_{n(y)}^{(f)}}{ER_{c.y.}^{(for)} \cdot CPI_{c.y.}^{UA(for)}},$$

де  $R_{n(y)}^{r(ex)}$  – реальна (очікувана) відсоткова ставка у національній валюті (середньозважена річна, у відсотках);

$R_{n(y)}^{(f)}$  – номінальна (фактична) відсоткова ставка у національній валюті (середньозважена річна, у відсотках);

$ER_{c.y.}^{(for)}$  – номінальна (прогнозна) девальвація/ревальвація гривні відносно долара США (у відсотках протягом року);

$CPI_{c.y.}^{UA(for)}$  – індекс (прогнозний) споживчих цін (інфляція) в Україні (у відсотках протягом року).

Проаналізувавши спред реальної вартості депозитів з урахуванням прогнозних показників інфляції та девальвації, можна зробити висновок, що депозитна політика банків у I півріччі 2002 р. була така ж, як і в 2001 р.: реальні ставки за “короткими” гривневими депозитами закладалися нижчими за

доларові (спред вартості “коротких” депозитів на початок 2002 р. складав від -3 до -2,5 % з плавним зниженням до -6 % у червні), ставки за “довгими” депозитами на початку року дорівнювали доларовим, а в подальшому знижувались до рівня “коротких” ставок (спред вартості “довгих” депозитів в березні-травні складав від -4 до -3,5 %).

На відміну від цього, аналіз спреда реальної дохідності за кредитами показує, що хоч довгострокові гривневі кредити не розглядалися як серйозне джерело прибутку (спред дохідності за ними не вийшов з області від’ємних значень, як і в 2001 р.), оцінка дохідності короткострокових гривневих операцій не була такою песимістичною: на деякому відрізку часу їх дохідність була рівна відповідним кредитним операціям з валютою (наприклад, кредити терміном на 3-6 місяців у березні 2002 р.).

Тобто можна зробити висновок, що робота банківської системи в I півріччі 2002 р., як і в попередній період, була побудована на постійному очікуванні девальвації гривні в довгостроковій перспективі (як в частині залучення коштів від населення, так і при розміщенні цих коштів у кредити суб’єктам господарювання), а стабільність гривні (як зовнішня, так і внутрішня) розглядається як явище тимчасове і нестійке.

Отже, за останні півроку суб’єкти кредитного ринку все ж не набули впевненості, що стабільність гривні може тривати більше 1 року; тому рівень доходів як комерційних банків, так і вкладників за гривневими активно-пасивними операціями у січні-червні 2002 р., як і в 2001 р., можна характеризувати як досить неочікуваний. Однак, така постійність девальваційних та інфляційних очікувань з боку учасників ринку може стати одним із ризиків зменшення темпів економічного росту.

### *Список літератури*

1. Процентні ставки банків України за кредитами та депозитами // Бюлетень НБУ. – 2000. – № 12, 2002. – № 6.
2. Кредити, надані банками в економіку України // Бюлетень НБУ. – 2002. – № 6. – С. 84-93.
3. Prozorov U., Ryabokin M. / Personal deposits, as source of economic lending: cost of development // Ukrainian Economic Trends, Quarterly Issue. – March 2002. – P. 50-55.
4. Нотатки. Бюлетень Експертно-аналітичного центру Ради НБУ з питань грошово-кредитної політики. – 2002. – № 2. – С. 2.

Рябокін, М. Розрив реальних відсоткових ставок за кредитами та депозитами комерційних банків України в парі валют гривня-долар США у 2001-2002 рр. [Текст] / М. Рябокін // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". – Суми, 2003. – Т. 8. – С. 21-26.